Isabela Vasiliu-Scraba

Mitul alchimiei și un rege al fizicii dublat de un pasionat alchimist: Sir Isaac Newton

Născut într-o familie anglicană, Sir Isaac Newton - omul genial care, pe lângă multe alte strălucite descoperiri științifice, a descoperit în domeniul matematicii calculul diferențial și cel integral - a fost toată viața extrem de credincios. Dar credința sa implica o religie universalistă în care nu mai încap certurile dintre protestanți și catolici.

În calitatea sa de filosof al religiilor, Mircea Eliade a subliniat - la una dintre conferințele sale de mare succes („The Myth of Alchemy") -, idealul newtonian al unei *științe totale*. Odată cu târzia cercetare a întregii arhive rămase după moartea celui supranumit „regele fizicii" s-a dovedit că Sir Isaac Newton a fost pasionat de toate științele care se practicau la vremea sa.

Când a fost la Londra epidemia de ciumă bubonică, între 1664 -1666, și porțile Colegiului Sfânta Trinitate au fost închise din cauza epidemiei care a făcut circa o sută de mii de victime, tânărul Newton (de 24 de ani) a citit și a adnotat cu mare atenție cartea de iatrochimie [medicină chimică, în Țările de Jos] pe tema ciumei de la Antwerp din 1605 (*De Peste*) a medicului flamand Jan Baptist van Helmont (1580-1644).

Interesat de același medic filosof, din opera căruia își procurase 40 de scrieri, Dimitrie Cantemir a redactat în latină lucrarea *Fizica universală și filosofia lui J. B. van Helmont conformă și utilă credinței creștine*, rămasă în manuscris. La fel au rămas până în 1936 toate scrierile teologice, filosofice și alchimice ale lui Sir Isaac Newton (1643-1727) făcut cavaler pentru meritele sale.

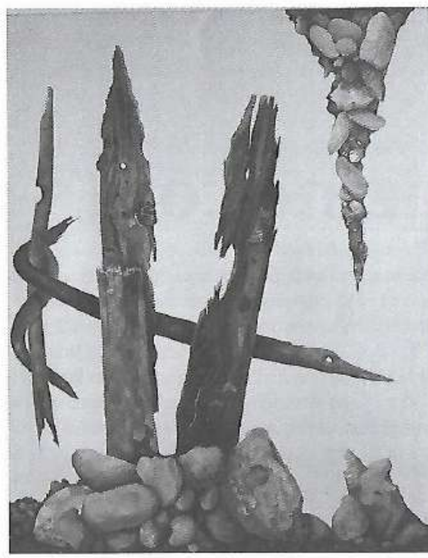
Ecouri ale gândirii filosofului flamand (influențat de Paracelsius la începutul carierei sale de medic) se resimt în metafizica lui Cantemir intitulată *Sacrosanctae Scientiae indepingibilis imago* (vezi Dan Botta, *Filosofia lui Cantemir*).

Nu mică a fost surpriza celor care au numărat cuvintele din arhiva rămasă după moartea lui Newton, constatând că genialul descoperitor legii gravitației și-a petrecut mai puțin timp din viață cu știința decât cu teologia și cu alchimia. Fapt care a nutrit convingerea lui Keynes (vreo zece ani posesor al unei importante părți din scrierile alchimice licitate în 1936) că Newton ar fi fost mai degrabă ultimul magician, decât întâiul din era raționalistă.

După ce prezintă principiile alchimiei tradiționale (maturarea mineralelor, transmutația metalelor în aur și *Elixirul*, toate trei încifrând - cu obligația secretului - *„arta"* prin care alchimistul „stăpânește" timpul cosmic și uman), Mircea Eliade precizează în cel de-al treilea volum al *Istoriei credințelor și ideilor religioase* că în Epoca Renașterii și a Reformei orizontul alchimiei medievale s-ar fi modificat sub impactul neoplatonismului și al hermetismului.

Prin Newton, revoluția științifică implicând o „știință totală" care să ducă la desăvârșirea omului datorită unei noi metode de cunoaștere ar fi fost parțial elaborată. Dar, cum bine observă Mircea Eliade - „cel mai prețuit și mai onorat român în Occident" (apud. Monica Lovinescu) – „triumful mecanicii lui Newton a dus la nimicirea idealului științific newtonian" (M.E., Jurnal, p.227). Exact aceasta a fost concluzia conferinței sale cu titlul „The Myth of Alchemy" pe care a ținut-o la Seattle pe 29 aprilie 1976 (vezi M.E., *Jurnal*, vol. II, 9 martie 1976).

În 1976 Profesorul Eliade ținuse la Divinity School din Chicago un al doilea seminar despre alchimie. Primul fusese în 1970. La seminarul din anul universitar 1975-1976 s-a revenit inevitabil la fascinanta problemă: „De ce știința modernă a trebuit să ignore sau să respingă tradiția hermetistă care dominase alchimia și iatrochimia în secolele XVII- XVIII?".

Mihai Șerbănescu *Din spiritul Munților Apuseni*, 80x110 cm., ulei pe pânză

Newton – pentru care alchimia ca știință nu era inferioară științelor exacte - era convins (asemenea hermetiștilor din epoca elenistă și din Renaștere) de existența unei revelații primordiale, pierdută și apoi regăsită de câțiva inițiați. La vremea robiei egiptene revelația ar fi trecut de la evrei la inițiații egipteni. Pe urmă ar fi trecut de la egipteni la inițiații greci de la care a ajuns în cultura occidentală.

Comunicarea învățăturii revelată de Dumnezeu în timpuri primordiale s-ar fi făcut în mod cifrat prin fabule, mituri, jocuri de cuvinte, ca să nu fie înțeleasă decât de inițiați.

Pentru scrierile sale de domeniul alchimiei, filosofiei și teologiei, însuși Newton adoptase pseudonimul „Ieova Sanctus Unus" (Iehova sfânt unic), anagrama numelui său latinizat: Isaacus Neutonus. Pseudonimul include totodată si răspicata afirmație după care doctrina Trinității ar fi fost un adaus târziu, poate din secolul al IV-lea, convingere pe care și-o argumentase în scris prin analiza textului *Bibliei* (de ex., Timotei 3:16) .

Acum, în epoca „phanică" în care ne găsim (vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *Epoca „phanică" – un fenomen nestudiat*, în rev. „Tribuna", Cluj-Napoca, nr. 530/1 oct. 2024, p.23, la rubrica „din Caietele lui Mircea Eliade") cei de la o universitate americană (Indiana) au postat pe internet scrierile alchimice ale lui Newton sub încifrata denumire: „The Chemistry of Newton".

Fiind la Londra când s-a stins din viață Sir Isaac Newton, Voltaire asistă la înmormântare și consemnează că acest „destructor al sistemului cartezian" a trăit onorat toată viața și a fost înmormântat ca un rege.

Tot Voltaire scrie că Newton n-a avut nici pasiuni, nici slăbiciunile de care suferă în general oamenii. Lucru concordă cu „simplitatea evanghelică" prin care Isaac Newton este descris pe Epitaf, și chiar cu una dintre notațiile auto-biografice ale savantului fondator al mecanicii clasice care a căutat circa trei decenii Piatra Filosofală.

Interesat întreaga viață de „filosofia naturală", astronomul Newton dublat de un mare matematician se vedea pe sine „ca un copil jucându-se pe plajă și căutând pietre mai lustruite sau vreo scoică mai frumoasă, în timp ce marele ocean al adevărului sta în fața lui complet necunoscut".

Din descifrarea celor 40-50 de manuscrise ținând de domeniul alchimiei dăruite de Maynard Keynes Colegiului Trinitas din Cambridge a reieșit că Newton a fost influențat și de Rosi – crucieni. Pentru aceștia, copilul, ale cărui facultăți intuitive sunt mai pronunțate decât la adulți, s-ar dezvolta până la șapte ani în matricea corpului vital al Macro-cosmosului.

În primul din cele șaisprezece volume ale *Enciclopediei Religiilor* coordonate de eruditul filosof Mircea Eliade (volume premiate în 1988), editorul șef precizează că „secretul *artei* practicată de alchimist țintește către stăpânirea timpului cosmic și uman...Elixirul (sau *Piatra filosofală*) ar fi fost în stare să vindece și să întinerească oamenii, prelungindu-le viața la nesfârșit. În viziunea alchimiștilor, omul completează lucrarea Naturii, i.e., creația lui Dumnezeu. Mitul alchimiei este un mit optimist. El constituie, așa cu ar vrea, o *escatologie naturală*" (vezi M.E., *Alchemy*, vol. I, din: M. Eliade, Editor in Chief, *Encyclopedia of Religion*, vol. I-XVI, MacMillan, New York, 1988; în românește: Mircea Eliade, „Alchimie", trad. Horia Ion Groza în vol.: *Contribuții la Enciclopedia Religiilor*, ediție îngrijită și prefațată de Gabriel Stănescu, Criterion Publishing, 2009).

La vremea Renașterii și a Reformei alchimiștii credeau că, la fel cum Christos a răscumpărat

omenirea (micro-cosmosul) prin moartea și învierea Lui, tot așa lucrarea alchimiștilor poate asigura mântuirea Naturii, a Macro-cosmosului. De la Gioacchino da Fiore creștinismul era bântuit de nostalgia unei radicale înnoiri, nostalgie a cărei continuare s-ar regăsi chiar în „convingerea că un *opus alchymicum* poate salva atât omul cât și Natura" (Mircea Eliade, *Istoriei credințelor...*, p.269).

După M. Eliade, în Occident, valoarea „exemplară a hermetismului ținea mai ales de universalismul său religios, susceptibil să restaureze pacea și armonia" (vezi *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. III, în fr., Paris, 1983, traducere românească în 1988, p. 266).

Betty Dobbs, autoarea mai multor volume despre alchimia lui Newton (dintre care Mircea Eliade l-a citat pe primul) a studiat în amănunțime manuscrisele alchimice donate de Keynes. Pentru ea, eforturile lui Newton de după 1675 au fost axate pe punerea laolaltă a „filosofia mecaniciste" cu alchimia. Criticii lui Newton s-au grăbit să afirme că *forțele* despre care descoperitorul legii gravitației scrisese în faimoasa lucrare *Principia* ar fi fost ceea ce hermetiștii numeau „calități oculte".

Pe de-o parte, cercetătoarea Betty Dobbs le-a dat dreptate, căci ele ar fi fost foarte asemănătoare atracțiilor și respingerilor oculte din scrierile hermetiștilor.

Pe de altă parte însă, Newton a conferit *forțelor* un alt statut ontologic, asemănător materiei și mișcării, fără a renunța la fundalul teologic și alchimic, crezând cu tărie că Dumnezeu este Creatorul Lumii și că inițiatul Moise ar fi primit de la Dumnezeu revelația primordială. După mecanica sa cerească, gravitația explică mișcarea planetelor, dar nu și cum au fost ele puse în mișcare.

Newton a verificat experimental în laborator întreaga literatură alchimică „așa cum nu se mai făcuse până la el și nu s-a mai făcut după el" (cf. Betty Dobbs, *The Foundations of Newton's Alchemy or „The Hunting of the Green Lyon"*, 1975, Cambridge University Press, p.88).

Prin aceste experiențe, fizicianul alchimist spera să descopere structura micro-universului, care ar fi trebuit să corespundă sistemului său cosmologic" (M.E., *Jurnal*, martie 1976). Newton a experimentat de la 25 de ani și până la 53 de ani, când, în urma unei explozii, i-a luat foc laboratorul de alchimie.

Mircea Eliade scrie că, asemenea oricărui alt alchimist, Newton nu se îndoia de transmutația metalelor. Doar că evoluția lor în sânul Terrei era prea lentă. În calitate de alchimist, Newton studia textele ezoterice fiind convins că în astfel de texte erau ascunse „adevăratele secrete".

Încercând să vadă locul lui Newton în istoria creativității religioase, Mircea Eliade reține pentru început observația lui Richard Westfall după care, știința modernă este produsul căsătoriei dintre tradiția hermetică și filozofia mecanicistă (M.E., *Jurnal*, v.II, p.230).

Pe urmă subliniază că Newton spera într-o anume revoluție științifică, una care să implice și desăvârșirea omului printr-o nouă metodă de cunoaștere. Idealul său ar fi fost „holistic" implicând omul întreg. Ca la Pitagora și Platon. De altfel, Newton fusese în contact cu platoniștii de la Cambridge și, fără îndoială, cu operele acestora.

Din perspectiva alchimiștilor, noua metodă trebuia să integreze într-un creștinism non-confesional tradiția hermetică și științele naturale (medicina, astronomia și mecanica). Sinteza aceasta, observă Eliade, ar fi constituit o *știință totală*.

■